

Andrzej F. Dziuba

"Teologia kultury integralnej :
antropologiczne studium myśli
Karola Wojtyły - Jana Pawła II",
Dariusz Radziechowski, Kraków 2010
: [recenzja]

Collectanea Theologica 81/3, 216-220

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

antypauliniści posługiwali się argumentami Pawła w dyskusji z paulinistami i obrońcami ortodoksyjnej doktryny. Uwaga jak najbardziej słuszna, jeśli bierze się pod uwagę późniejszą literaturę gnostyczką, która chętnie wykorzystywała myśl Pawła do obrony własnych poglądów, co, jak wiadomo, było przyczyną wyraźnej rezerwy do poglądów Pawła wśród niektórych ortodoksyjnych pisarzy Kościoła. Sporne jednak wydaje się uznawanie tekstów Mt oraz np. późniejszych tekstów Hegezypa za przykłady poglądów anty-Pawłowych. Brakuje tu wyjaśnienia, co do złożoności wielorakich tradycji w rodzącym się Kościele, który już przeszedł na inny etap niż ruch skoncentrowany wokół Jezusa.

Autor stoi także na stanowisku, że przemilczenia dotyczące doktryny Pawłowej są zazwyczaj świadectwem postaw antypaulinizmu. Trzeba jednak jasno powiedzieć, że brak takich referencji może, ale wcale nie musi, być tego wyrazem. Przytaczany przykład *Dziejów Jana*, związanych z ośrodkiem w Efezie, gdzie silną pozycję miała tradycja deuteropawłowa i wyraźne w tym utworze przemilczenie na temat Pawła wcale nie musi dowodzić sprzeciwu wobec niego, ale być wyrazem równoległej i niezależnie rozwijającej się tradycji Janowej w Kościele.

W ostatnim, szóstym rozdziale R. Pervo nawiązuje do najważniejszych teologicznych interpretacji myśli Pawłowej (Marcjona, Walentyna i Ireneusza). Jest to właściwie kontynuacja i podsumowanie rozdziału poprzedzającego, który pozostałby bez tego dopowiedzenia niejasny. Pervo na przykładzie wybranych przez siebie autorów i tekstów pokazuje ów paradoks: z jednej strony Marcjona i Walentyna, którzy krytykowali oficjalnie przyjmowaną doktrynę i forsowali swoje poglądy, posługując się cytatami i interpretacją tekstów Pawłowych, z drugiej strony rozprawy Ireneusza z Lyonu, jednego z największych przeciwników gnostycyzmu, który bronił oficjalnego nurtu doktryny, odwołując się „do Proroków” i „słów Pana” oraz obszernie czerpał z wszystkich 13/14 przypisywanych Pawłowi listów. Ostatecznie interpretacja Ireneusza, zdaniem Pervo, stała się wyznacznikiem traktowania tradycji Pawłowej w Kościele.

Dorota Muszytowska, Warszawa

Dariusz RADZIECHOWSKI, *Teologia kultury integralnej. Antropologiczne studium myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2010, ss. 389.

Ziemskie drogi człowieka stawiają go wobec wielorakich relacji, do których tylko on jest zdolny jako istota rozumna i duchowa. Jest przecież stworzony na

Boży obraz i Boże podobieństwo. To wielkie zaufanie Stwórcy, ale jednocześnie zobowiązanie wobec siebie samego oraz innych ludzi, a w pewnym sensie i całego świata, stworzonego i wytworzonego.

Szczególne miejsce w tej ziemskiej pielgrzymce zajmuje kultura, ta niepowtarzalna ludzka kategoria istnienia. Jest ona silnie związana z człowiekiem, a człowiek z nią. To są zwrotne relacje, znamiona antropologicznego postrzegania człowieka.

Prezentowna rozprawa ukazała się jako szósty tom serii „Studia nad myślą Jana Pawła II” wydawanej przez Ośrodek Badań nad Myślą Jana Pawła II Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie oraz Instytut Dialogu Międzykulturowego im. Jana Pawła II w Krakowie. „Celem serii jest prezentacja publikacji, które w sposób istotny przyczyniają się do lepszego zrozumienia i rozwoju intelektualnego dziedzictwa Jana Pawła II” (okładka s. IV).

Autor, Dariusz R a d z i e c h o w s k i, jest uczniem o. prof. dr. hab. Jarosława Kupczaka OP i doktorem teologii w zakresie antropologii teologicznej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Warto dodać, że studium to uzyskało w 2009 r. Nagrodę Rektora UPJPII oraz wyróżnienie w VI edycji Konkursu Naukowego Centrum Kultury w Warszawie za najlepszą pracę doktorską z dziedziny nauki o kulturze.

Rozprawę otwiera *Wykaz skrótów*, podzielonych na: Pismo Święte; Encykliki Jana Pawła II; Dokumenty Soboru Watykańskiego II; Inne skróty (s. 5-7). Z kolei o. prof. dr. hab. Jacek Salij OP zamieścił *Wstęp*, który – jak można sądzić – jest częścią recenzji tej rozprawy doktorskiej (s. 9-14).

Zasadniczy korpus studium otwiera wprowadzenie, które zawiera podstawowe elementy typowe dla rozpraw dyplomowych (s. 17-22). Całość podzielona została na trzy części opatrzone tytułami (szkoda, że tych tytułów nie podano w spisie treści), następnie także na sześć rozdziałów, a te z kolei na kulkustopniowe mniejsze bloki.

Pierwsza część została opatrzona tytułem *Propedeutyka teologii kultury* (s. 21-11) i zawiera dwa rozdziały. *Antropologia i hermeneutyka* to tytuł pierwszego z nich (s. 25-64). Zgodnie z tytułem najpierw omówiono antropologię teologiczną, zwracając szczególną uwagę na antropologię adekwatną – integralną. Natomiast analizując hermeneutykę, wskazano na rudymenty hermeneutyczne oraz miejsce hermeneutyki w antropologii teologicznej.

Drugi rozdział prezentowanego studium nosi tytuł *Integralne określenie kultury* (s. 65-111). Autor, analizując samą kulturę, ukazał najpierw pojęcie oraz filozofię kultury. Wskazał na relację między kulturą a naturą, przybliżył też socjologię kultury. Przechodząc do teologii kultury, wskazał schematycznie

pojęcie, przedmiot i metodę. W końcu oddzielnie przybliżył postulat integralnej teologii kultury.

Analiza uczestnictwa człowieka w kulturze w nieredukowalnym horyzoncie wiary to tytuł drugiej części studium krakowskiego uczonego (s. 113-240). Trzeci rozdział rozprawy nosi tytuł: *Człowiek i kultura* (s. 115-199). Wskazano w nim na historię zbawienia, a w niej jawi się „Imago Dei” w dziele stworzenia i odkupienia. Kontynuacją czy raczej dopełnieniem jest „Donum” – odkupienie człowieka i kultury przez Jezusa Chrystusa. Dobrze, że wskazano na człowieka postrzeganego jako podmiot, przedmiot i cel kultury. Staje on jako *homo artifex*, który winien dostrzegać i żyć zasadą prymatu „**być**” przed „**mieć**”. **Idąc dalej**, ukazano relacje między uniwersalizmem a partykularyzmem. To pytania o jedność kultury i wielość kultur. Dobrze, że wskazano jeszcze na fenomen kultury narodowej.

Czwarty rozdział analizuje temat: *Wiara i kultura* (s. 201-240). Najpierw omówiona została relacja między religią a kulturą. Oczywiście są tutaj różne modele, a także fenomen kultury religijnej. Przeanalizowano także temat Kościoła a kultura. To ważne zagadnienie ewangelizacji kultury i inkulturacji wiary. Realizm życia wskazuje natomiast na kulturę moralną.

Część trzecia rozprawy D. Radziechowskiego nosi tytuł *Hermeneutyczna diagnoza współczesnej kultury* (s. 241-327). Z kolei *Kryzys kultury* to tytuł i tematyka rozdziału piątego (s. 243-291). Współczesność często staje wobec kultury naukowo-technicznej. Dostrzega się tutaj niejednokrotnie oderwanie rozumu od wiary oraz funkcjonalne ujęcie samej nauki. Ważnym negatywnym zjawiskiem jest kryzys prawdy. Jawi się fenomen, który autor określa jako „Niespójność – «wojny kulturowe»”. Także szeroko obecny jest błąd antropologiczny.

Uwarunkowania rozwoju kultury to tematyka ostatniego rozdziału prezentowanej rozprawy (s. 293-327). Ważne jest rozeznanie warunków twórczości. Autor szczególnie podkreśla tutaj wolność. Jednocześnie akcentuje współdziałanie, uniwersalność oraz służbę człowiekowi. W końcowych uwagach wskazuje jeszcze na nową hermeneutykę kultury. Zwraca przy tym uwagę na „symfonię prawdy” oraz kulturę życia.

Treściowo książkę zamyka *Zakończenie* (s. 329-332). Dodano jeszcze krótkie streszczenie w języku włoskim – *Sommario* (s. 333-334).

Bibliografia podzielona została na dwa działy: źródła i opracowania (s. 335-382). Wśród źródeł wyróżniono: Pismo Święte; Nauczanie papieża Jana Pawła II; Dzieła Karola Wojtyły; Dokumenty Kościoła. Natomiast opracowania podzielono na: Literatura dotycząca myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II; Literatura pozostała. Książkę zamyka spis treści w języku polskim (s. 383-389).

Oto rozprawa analizująca w miarę kompleksowo ważny wycinek myśli Jana Pawła II. Rozważanie na temat kultury, i to w płaszczyźnie teologicznej, jest współcześnie szczególnie ważne. Jest to interesujący wkład w studium antropologicznej myśli papieża, który ze szczególnym zaangażowaniem medytował nad człowiekiem, bo właśnie człowiek jest drogą Kościoła.

Słusznie zatem pisze sam autor we wprowadzeniu: „**Punktem wyjścia do naszych rozważań o kulturze jest człowiek, człowiek integralny z ciałem i duszą, człowiek jako twórca kultury i jednocześnie jej adresat**” (s. 18). Wydaje się, że sam Jan Paweł II znakomicie i niezwykle konsekwentnie prowadzi po takich właśnie antropologicznych ścieżkach swego nauczania, a szczególnie świadectwa apostołowskiej posługi. W kontekście tych uwag wymowne są słowa jednego z recenzentów: „Decydując się na opracowanie teologii kultury w ujęciu Jana Pawła II, Dariusz Radziechowski podjął się zadania niezwykle trudnego” (s. 9).

Radziechowski tak formułuje swe zadania naukowe: „Celem naszego studium jest podjęcie systematycznej analizy kultury w myśli Karola Wojtyły – papieża Jana Pawła II” (s. 19). Wydaje się, że uczynił to z dużą kompetencją. Dopowiedzeniem w tej ocenie niech będą słowa o. prof. Jacka Salija: „Otóż z satysfakcją stwierdzam, że warsztat umożliwiający rzetelne podjęcie tak trudnego tematu wypracował sobie Radziechowski bez zarzutu. Jego ogólna wiedza z zakresu teorii kultury oraz znajomość chrześcijańskich poszukiwań miejsca dla religii i Kościoła w kulturze współczesnej budzi podziw, nawet jeżeli niekiedy chciałoby się rzucić jakąś uwagę krytyczną” (s. 10).

Z książki wybrzmiewa piękno człowieka ukazane w jego wielopłaszczyznowości. Dobrze, że treści tchną stosunkowo szerokim otwarciem ku wielości kultur, także ze wskazaniem na pewne wątki polskie. Jednak jasny jest uniwersalizm przesłania, niezależnie od środowisk czy miejsca, bo został oparty na przesłanikach antropologicznych. Co więcej, teologia ożywia i daje szansę pełniejszego rozeznania kultury, wchodzi tutaj bowiem także kategoria wiary.

Badania nad antropologią Jana Pawła II wymagają szerokiej wiedzy oraz umiejętności posługiwania się niezwykle obszernym materiałem badawczym. Mimo takich oczekiwań, wydaje się, że spełniło się zamierzenie autora wyrażone we wprowadzeniu: „Mamy nadzieje, że niniejsza monografia będzie próbą zapełnienia tej luki i motywacją do dalszych badań teoretycznych i działań praktycznych w tej dziedzinie” (s. 22).

Ważne jest owo ciągle aktualnie otwarcie ku przyszłości. Wydaje się bowiem, że myśl Jana Pawła II bardzo długo pozostanie przedmiotem licznych badań naukowych. Będzie to także odkrywanie nowych pokładów w zawartych tam często znanych już treściach. Pełniejsze uwzględnianie kontekstu, zwłaszcza kulturowego, pozwoli na jeszcze bardziej integralnie rozeznanie teologii kultury.

Miłym zabiegiem są motta umieszczone na początku rozdziałów i wielu mniejszych fragmentów, najczęściej biblijne lub z Jana Pawła II. Natomiast w bibliografii zakradły się błędy zwłaszcza w języku łacińskim (s. 337, 356).

Jakże wymowianie w gąszczu przywoływanych tekstów wybrzmiewa akcent antropologiczny nauczania Jana Pawła II. To rozważanie nad człowiekiem towarzyszyło papieżowi przez wszystkie lata jego pontyfikatu. Jakby przyłgnał do człowieka i jego problematyki, ona pozwalała mu lepiej poznać Boga i zbliżyć się do Niego.

Autor umiejętnie wydobył pozytywne nauczanie Jana Pawła II. Jest to znakiem wielkiej miłości do człowieka. Jednocześnie jednak, dla pełni obrazu, ukazane zostały także cienie, problemy czy walki. W nich także ujawnia się kultura człowieka – osobowa i społeczna. Wskazanie na te dylematy, spory czy kryzysy czyni z kultury bardzo ludzkie zobowiązanie i odpowiedzialność.

Prezentowane studium idzie dalej niż np. opracowania Feliksa Wojciecha Bednarskiego czy Czesława Stanisława Bartnika. Jest zatem, na gruncie polskim, kolejnym ważnym etapem w badaniach problematyki teologii kultury integralnej. Wydaje się, że badania te są szczególnie ważne i twórcze w całokształcie rozeznawania wielorakich funkcji oraz zadań kultury.

bp Andrzej F. Dziuba, Łowicz

PAPIESKI WYDZIAŁ TEOLOGICZNY WE WROCŁAWIU, *Studia Salvatoriana Polonica*, t. 4, Wyższe Seminarium Duchowne Salwatorianów, Bagno 2010, ss. 291.

Na rynku wydawniczym ukazał się już czwarty tom *Studia Salvatoriana Polonica*, praca zbiorowa profesorów Wyższego Seminarium Duchownego Księży Salwatorianów w Bagnie, które zostało afiliowane do Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. W słowie *Od Redakcji*, redaktor naczelny ks. Bogdan G i e m z a napisał: „Chociaż od zakończenia Soboru Watykańskiego II (1962-1965) minęło wiele lat, to coraz bardziej natarczywie powraca pytanie o recepcję jego nauczania. Przekonują o tym liczne wypowiedzi Jana Pawła II i Benedykta XVI, kolejne sympozja i publikacje. *Ecclesia, quid dicis de te ipsa?* – Kościele, co mówisz sam o sobie?, to pytanie powraca nie tylko w samym Kościele katolickim, ale także wśród ludzi spoza Kościoła. Odnosi się ono zarówno do Kościoła powszechnego, jak również do Kościołów partykularnych, w tym do Kościoła w Polsce”.